

Тема 5. Українські землі в умовах іноземної колонізації (II половина XIV – I половина XVII ст.)

Заняття 1. Українські землі під владою іноземних держав (II половина XIV – I половина XVII ст.)

Навчальні питання:

1. Україна в складі Литовської держави.
2. Українські землі у складі Речі Посполитої.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основна

- 1.1. Бойко О.Д. Історія України. – К., 2002. – 320 с.
- 1.2. Історія України / Під загальною редакцією В.А. Смолія. – К. 1997. – 450 с.
- 1.3. Історія Україна. Керівник авторського колективу Ю. Зайцев. – Львів, 1996. – 480 с.

2. Додаткова

- 2.1. Історія України. Нове бачення. У двох томах. Том 1. – К., 1995. – 650 с.
- 2.2. Історія України. Нове бачення. У двох томах. Том 2. – К., 1996. – 580 с.
- 2.3. Лановик Б.Д. Лазарович М.В. Історія України. – Київ, 2001. – 380 с.
- 2.4. Субтельний О. Україна. Історія. – Київ, 1993. – 560 с.

ПЕРІОД ПЕРЕБУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО

I етап (1340-1362 рр.) – “оксамитове” литовське проникнення

II етап (1362-1385 рр.) - “ослов'янення” литовських правителів

III етап (1385-1480 рр.) – втрата українськими землями залишків автономії

IV етап (1480-1569 рр.) – посилення литовсько-російської боротьби за право бути центром “збирання земель Русі”

▲ Надгробок короля Владислава-Ягайла у Вавельському кафедральному соборі. Краків

▲ Надгробок королеви Ядвіги. Кафедральний собор на Вавелю. Краків

КРЕВСЬКА УНІЯ (УГОДА)

У **1385 р.** - молодший син Ольгерда Ягайло у замку Крево уклав унію з Польщею.

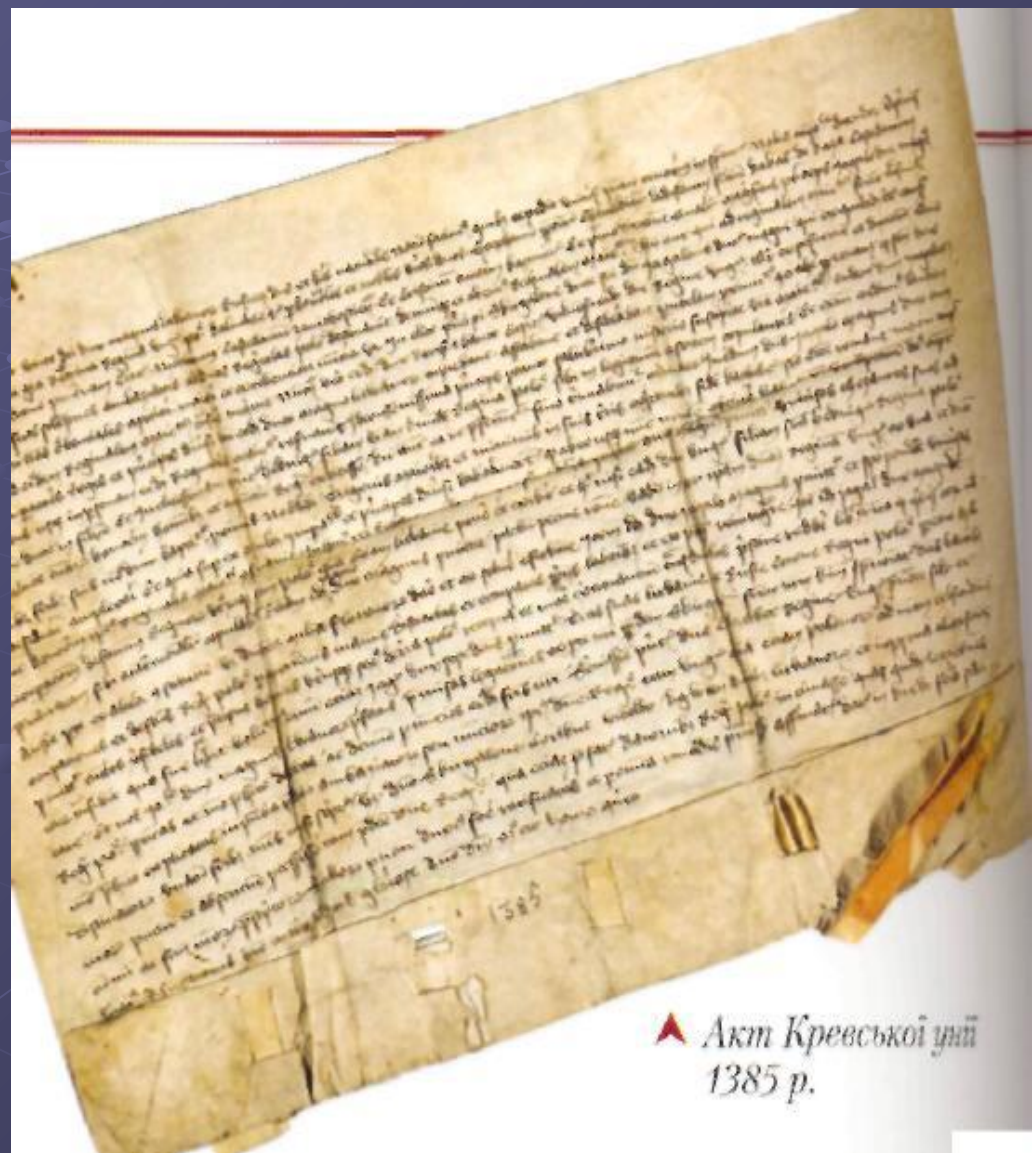
Унія передбачала:

- Об'єднання Литви і Польщі в єдину державу внаслідок шлюбу польської королеви Ядвіги і литовського князя Ягайла.
- У Великому князівстві Литовському вводиться католицька віра і язичницьке населення Литви переходить у католицизм.
- Ягайло стає королем Польщі, який прийняв ім'я Владислава II та одночасно залишався великим князем литовським.

Вітовт і Ягайло – суперники, але їм довелося стати союзниками у боротьбі з Тевтонським орденом

▲ Владислав-Ягайло. Малюнок Яна Матейка

▲ Акт Кревської унії
1385 р.

ГОРОДЕЛЬСЬКА УНІЯ

1413 р. - у м. Городлі між польським королем Ягайлом і великим князем литовським Вітовтом було укладено Городельську унію:

- Підтверджувала існування Великого князівства Литовського як окремої незалежної держави.
- Визнавалася політична зверхність польського короля, з яким мали погоджуватися кандидатури на великокнязівський престол після смерті Вітовта.
- Зрівняння у правах і привілеях польської і литовської шляхти католицького віросповідання.
- Литовські феодали-католики на противагу православним отримали право повністю розпоряджатися своїми земельними володіннями

Отже, унія спричинила в українських землях глибокий розкол, посилила соціальний і національно-релігійний гніт.

ЛЮБЛІНСЬКА УНІЯ

1 липня 1569 р. – підписана Люблінська унія. Вона передбачала:

1. Проголошувалося об'єднання Польщі та Литви в єдину федеративну державу – Річ Посполиту.
2. Литві у складі Речі Посполитої надавалося право на свої законодавство (Литовський статут), судочинство, мову (руську, білоруську), казну, військо.
3. Річ Посполита очолювалась королем, що обирався польськими і литовськими феодалами та титулувався королем польським і великим князем литовським.
4. В Литві та Польщі встановлювались однаковий державний устрій, спільна грошова система, спільний сейм.
5. В міжнародних відносинах Річ Посполита виступала як єдина держава.

Пам'ятний
знак на честь
Люблінської
унії у Любліні

Згідно з новим адміністративно-територіальним устроєм, українські землі, що опинилися у складі Польщі було поділено на 6 воєводств:

- Руське
- Белзське
- Подільське
- Волинське
- Брацлавське
- Київське

У 1635 р. було утворено Чернігівське воєводство.

На чолі воєводств стояли воєводи, яких призначав уряд.

Воєводства

повіти (які ще називали староствами). Їх очолювали старости й каштеляни (коменданти) фортець. Старост (намісників повітів) обирала шляхта.

волості

У воєводствах і повітах діяли місцеві сеймики.

Берестейська унія

У жовтні 1596 р. у м. Бересті скликано церковний собор, який прийняв унію:

1. Православна церква об'єднувалась з католицькою, визнавши догмати останньої та зберігши православні обряди й церковнослов'янську мову в богослужінні.
2. На чолі об'єднаної уніатської (або греко-католицька) ставав папа Римський.
3. Уніатське духовенство звільнялося від податків.
4. Міщани зрівнювалися у правах із католицьким міщанством.
5. Уніатська шляхта на рівні з католицькою могла претендувати на державні посади.

НАСЛІДКИ БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ УНІЇ:

1. Українців було розділено між кількома церквами.
2. Релігійні протиріччя ще більше загострилися.
3. Почався масовий наступ на православну церкву.
4. Унію насаджували силою, православні церковні маєтності передавали уніатам.
5. Розширилася сфера впливу Ватикану на Схід.
6. Значно зросли церковні володіння Ватикану.
7. З моменту свого утворення греко-католицька церква потрапила у складне становище, оскільки:
 - католицька церква не сприймала уніатів як повноправних членів римо-католицької віри;
 - більшість українського населення ставилася до неї як до чужої, що зрадила «батьківську» віру.

ВИНИКНЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Слово «козак» – тюркського походження, воно позначає вільну людину, вільного воїна, воїна-вершника.

Термін «козак» вперше згадано в «таємній історії моголів» (1240 р.) на позначення людини самотньої, такої, яка не має дому і сім'ї.

1303 р. – слово «козак» зафіксовано у половецькому словнику і в урядових документах генуезьких колоній. Ця назва стосувалася вільних здобичників і степових промисловців-відхідників.

В українського народу це слово набуло значення особливо вільної, мужньої, хороброї людини, захисника України та оборонця православної віри.

ПЕРШІ ПИСЬМОВІ ЗГАДКИ ПРО УКРАЇНСЬКИХ КОЗАКІВ:

- **1489 р.** – згадка про козаків на Поділлі у «Хроніці» польського історика М. Бельського.
- **1492 р.** – татарський хан скаржився в листі великому князю литовському Олександрові, що козаки напали на татарські кораблі.
- **1499 р.** – у грамоті великого князя литовського Олександра Ягеллона київському воєводі вказувалося, що козаки повинні давати частину своїх доходів.
- **1550 р.** – подорожні записки польського дипломата Михалона Литвина, в яких згадується про козаків.

Причини національно-визвольної війни

1. Соціально-економічні (обезземелення селянства, його закріпачення, селяни і міщани стають феодално залежними, тяжке становище козаків, особливо після прийняття «Ординації війська Запорозького реєстрового» (1638 р.), невдоволення міського населення).
2. Національні (ополячення та обмеження у правах українського населення).
3. Релігійні (утиски православної церкви, насильницьке покатоличення українців, конфіскація православного церковного майна і земель).
4. Політичні (відсутність власної державності, колоніальна політика Речі Посполитої відносно України).

ХАРАКТЕР ВІЙНИ – національно-визвольний, антифеодальний.

Періоди національної революції

I- (лютий 1648 – червень 1652 р.). Найбільший розмах національно-визвольної і соціальної боротьби.

II – (червень 1652 р. – серпень 1657 р.). Погіршення становища козацької України та пошук нових союзників у війні: укладення договору з Росією, та її допомога в боротьбі проти Речі Посполитої

III – (вересень 1657 – червень 1663 р.). Різке зростання соціально-політичної боротьби, розкол України на два Гетьманства.

IV – (липень 1663 – червень 1668 р.). Намагання польського і російського урядів поділити Українську державу та боротьба за її збереження.

V – (липень 1668 – вересень 1676 р.). Посилення втручання іноземних держав у внутрішні справи козацької України, поразка революції.

БЛИСКУЧІ ПЕРЕМОГИ ПОВСТАНЦІВ

5-6 (15-16) травня 1648 р. біля р. Жовті Води
(неподалік теперішнього м. Жовті Води
Дніпропетровської обл.) відбувся бій між
польсько-шляхетськими військами і
повстанцями. Останні перемогли.

(26) травня 1648 р. поблизу Корсуня Б.
Хмельницький зі своїм військом оточив армію
великого коронного гетьмана М.Потоцького і М.
Калиновського. Останні потрапили в полон.

21-23 вересня 1648 р.- битва під Пилявцями між
польською і козацькою арміями. Козакам
допомагали татари. Повстанці перемогли взявши
великі трофеї (рушниці, гармати тощо).

8-26 жовтня 1648 р. – облога Львова.

Отримавши викуп від польського гарнізону гетьман зняв облогу.

6-21 листопада 1648 р. – облога Замостя.

Гетьман погодився на перемир'я.

Наприкінці грудня 1648 р. – козацьке військо вступило до Києва.

Липень 1649 р. – армія Б.Хмельницького спільно з татарами оточили польські війська під Збаражем.

15-16 серпня 1649 р. – битва козаків проти польської армії на чолі з королем Яном Казимиром під Зборовом (кримський хан зрадив і уклав угоду з поляками).

18(28) – 20(30) червня 1651 р. – Берестецька битва

28 вересня 1651 р. – Білоцерківський договір.

22-23 травня (1-2 червня) 1652 р. – битва біля урочища Батіг (тепер Вінницька область)

Вересень 1653 р. – Жванецька облога

Березень-квітень 1654 р. – Переяславська рада